

Kreationismen — en historisk bakgrund

I Folkvetts förra nummer inleddes en granskning av creationismen — en från USA emanerande rörelse som hävdar att det finns vetenskapligt stöd för åsikten att världen och livet skapades så som det framställs i Första Mosebok. Här skisseras den historiska bakgrunden till denna pseudovetenskaps nuvarande uppblomstring.

Utgåvandet av Charles Darwins "The origin of species" 1859 innebar ett genombrott i vida kretsar för den biologiska evolutionstanken; att "...alla organismer som någonsin levat på denna jord härstammar från någon enda ursprunglig form, i vilken livet först inblåstes." (The origin of species.) Inom naturvetenskaperna uppnådde den snabbt en ställning nästan lika oomstridd som den heliocentriska världsbilden. (Även om Darwins mekanism för evolutionen, naturligt urval, förblivit mer eller mindre omstridd.)

"Den darwinistiska revolutionen" innebar en betydande påfrestning för de kristna samfundet, eftersom den hade, eller syntes ha, konsekvenser för världsbilden och i synnerhet för synen på människans ställning i världsalldet som stod i strid med vedertagen kristen trosuppfattning. Detta gällde i synnerhet protestanterna, för vilka trohet mot Bibelns skrivna ord alltid varit av central betydelse. Första Moseboks (Genesis') skapelseberättelse är svår att förena med evolutionstanken.

Lättast att anpassa sig till evolutionstanken hade de kristna som (påverkade av den framväxande källkritiska religionshistorian) övergått till en liberal bibeltolkning, där bibeln ses som ett ofullständigt mänksligt vittnesbörd om Gud, av delvis mytologisk karaktär. Den naturliga lösningen blev då att betrakta evolutionen som Guds sätt att skapa livet och slutligen människan. (Darwins evolutionsmekanism, det naturliga urvalet, var dock svårare att smälta även för många liberala bibeltolkare, eftersom det onekligen kan tyckas vara en grym och slösaktig metod för en allsmäktig Gud att nå sina syften med. Å andra sidan var den, som sagt, inte lika vetenskapligt oomstridd.)

För de mera bokstavstroga var problemet större. En lösning var att acceptera skapelseberättelsen som Guds ord, men mena att Gud valt att uttrycka sig allegoriskt. Med lite förenkling kan isåfall skapelseakten på sex dagar ses som en liknelse över jordens uppkomst och evolutionens förlopp: hur fiskarna uppstod i havet före fyrfotadjurens på land, medan människan skapades mycket sent. Detta torde än idag vara en vanlig uppfattning bland teologer i Svenska Kyrkan.

Från denna position har det sedan funnits alla övergångar till en strikt fundamentalistisk, icke-allegorisk tolkning, där världen, livet och människan skapades ur intet på sex dagar (av nutida längd) för mindre än 10.000 år sedan, och där Noaks ark, syndafloppen och Babels Torn betraktas som strikt historiska händelser. De mest konsekventa företrädarna för denna tolkning, som givetvis innebär öppen konfrontation med evolutionsteorin, har återfunnits i vissa frikyrkor. För sjundedagsadventister och Jehovas Vittnen har det sedan länge varit officiell och aktivt propagerad linje.

Den första creationistiska vägen i USA

Därmed inte sagt att kampen mot evolutionsteorin överallt och hela tiden betraktats som en central uppgift för kristna fundamentalister. Verklig betydelse har creationismen som rörelse (hittills) bara haft i USA, och där främst i syd- och sydväststaterna. Dess uppkomst kan förstås bara som en del av den starka populistiska rörelsen i dessa trakter i början av detta sekel. Arrendatorer, småbönder och gruvarbetare upplevde att deras liv kontrollerades av rika bankirer, handelsmän och avlägsna storbolag. Deras

klasskamp fördes i varierande ideologiska former, såväl religiösa som politiska. (Samma områden i USA som var de starkaste fästena för fundamentalistisk kristendom var då också de starkaste fästena för socialistiska idéer, starkare än storstäderna i nordost.)

Kampen knäckte (som bekant) inte bankirerna eller storbolagen, men den hade framgång när det gällde kontrollen av det egna kulturella och religiösa livet, däribland det lokala skolväsendet. I denna kamp spelade fundamentalisterna en ledande roll.

Utlärandet av evolutionsteorin i skolorna kom att bli en av måltavlorna för denna rörelses aktioner. I början av 20-talet inleddes ett verkligt anti-evolutionistiskt korståg med målet att bannlysa all undervisning om evolutionen i de offentliga skolorna. Dess främste ledare var presbyterianen, f d trefaldige demokratiska presidentkandidaten och statssekreteraren under Woodrow Wilson: William Jennings Bryan (1860-1925).

Bryan var en folklig politiker med ett betydande nationellt stöd, som tidigare bl a med framgång lett kampen mot den amerikanska spritindustrin (en kamp som bl a ledde fram till förbudslagarna). Han hade tagit intryck av böcker som påvisade ett samband mellan den tyska militarismen under första världskriget, och darwinistiska idéer. Genom att ersätta Kristi lära med djungelns lag hotade darwinismen de värden han satte högst: demokrati och kristendom. Samtidigt genomgick USA en utbildningsexplosion, och alltfler unga människor fick höra talas om evolutionsteorin. Antalet troende sjönk, och en samtida undersökning kunde påvisa statistiskt att inträde på college försvagade traditionell religiös tro.

I sin agitation framhöll Bryan och andra creationister att evolutionen var en helt obevisad spekulativ teori och att det var absurt att några tusental vetenskapsmän skulle få "etablera en oligarki över fyrtio miljoner amerikanska kristna" och diktera vad som skulle läras ut i skolorna i denna fråga.

Kampens resultat

Antievolutionisk kampanjen blev ingen fullständig framgång. Dock stiftades under 20-talet lagar mot evolutionsundervisning i åtminstone fem delstater (Oklahoma, Florida, Tennessee, Mississippi och Arkansas). 1925 ägde den beryktade Scopesrättegången rum i Dayton, Tennessee, där läraren Thomas Scopes dömdes för att ha undervisat om människans evolution i en statlig skola. Den fällande domen till trots (vilken dessutom senare upphävdes på tekniska grunder) blev dock rättegången tack vare ett skickligt försvar och oenighet bland creationisterna ett opinionsmässigt bakslag för creationismen, och mycket av luften gick ur Bryans kampanj (han själv dog fö några dagar efter rättegångens slut).

Men förlusten på nationell och delstatsnivå kunde creationisterna delvis kompensera på lokal nivå, där de framgångsrikt bekämpade proevolutionära lärare, läroböcker och bibliotekslitteratur. Läroboksförfattarna och -förlagen gav efter, och evolutionsteorin, som dessförinnan behandlats rätt sakligt, försvann praktiskt taget

helt från biologiböckerna i fyra decennier. (Ännu 1979 ansåg fö hälften av alla vuxna i en opinionsundersökning att "God created Adam and Eve to start the human race".)

Parallellt med detta gräsrotsarbete sökte creationisterna också organisera en "motexpertis", med uppgift att vederlägga evolutionsteorin och samla argument för skapelsetron. Flera organisationer bildades med syfte att samla de spridda skaror av akademiker och självvärda med någon sort kunskap på områden som geologi och biologi som creationisterna kunde uppbåda. Men alla dessa försök förklarades av oenighet om hur en korrekt skapelseteori såg ut. Inte alla creationister trodde att jorden var högst 10.000 år gammal, eller att en världsomfattande flod dränkt hela jordklotet. Redan Bryan hade (i tysthet) intagit en kompromisståndpunkt där evolutionen accepterades utom för människan själv. Andra trodde på två skapelseakter, en för miljontals år sedan ("I begynnelsen...") och en annan på sex dagar för ca 6.000 år sedan. Dessa liberala tendenser tilltog när

People who believe in evolution say that one animal can change into another. The Bible says they can't. Have you ever seen any of these animals? Have you ever seen a "giraffant" or an "eleraff"? How about a "pigdeer" or a "catdog"?

Of course these animals don't exist. God made it so that animals cannot change into other animals. A dog will always be a dog, never ever a cat. And, of course, a monkey can never change into a man.

Aven sekten Guds Barn försöker surfa på den creationistiska vägen. Illustrationen gjord av Guds Barn.

det blev fler fundamentalister som genomgått collegeutbildning i geologi och biologi. Mot dessa stod en gruppering som höll fast vid en strikt creationism och kritiserade avfällingarna för att sprida teorier av "sataniskt ursprung".

H Morris och "scientific creationism"

Förlamade av dessa interna motsättningar hade creationisterna inte mycket att sätta emot när deras gräsrotspositioner i skolorna utsattes för en massiv attack från de federala myndigheternas sida i början av 1960-talet. 1957 hade Sovjet hunnit före USA upp i rymden, och regeringen fruktade att USA skulle hamna på efterkälken i den tekniskt-vetenskapliga kapplöpningen om inte utbildningens kvalitet förbättrades. Man finansierade kommittéer av veten-

skapsmän med uppgiften att utarbeta nya läromaterial i de naturvetenskapliga ämnena, och man såg till att de nya läromedlen användes i alla stater. För biologins del innebar det ett genombrott för undervisning i evolutions-teori, trots hårt motstånd i bl a Texas.

Men dessa svepande segrar för det vetenskapliga synsättet drev fram en motreaktion från de mera militanta creationisternas sida. Deras främste ledare och inspiratör blev en baptist och ingenjör från Texas, Henry M Morris, som sedan mitten av 40-talet varit aktiv creationist. 1961 gav han tillsammans med teologen John Whitcomb ut "The Genesis Flood", en tjock bok som med hjälp av många fotnoter och dylik vetenskaplig rekvisita argumenterar för ett nyligen (mindre än 10.000 år sedan) skapat universum, ett syndafall

som satte igång termodynamikens andra huvudsats (den som säger att entropin, $d v s$ ungefär oordningen, ökar med tiden i varje slutet system - varav följer förfall, inte evolution), och en världsomfattande syndafloed som inom loppet av ett år skapade nästan alla geologiska avlagringar och fossil.

Inga av dessa argument håller för en saklig granskning. (Benny Kullinger bemöter en del av dem i det föredrag som finns refererat i förra numret av Folkvett.) Detta till trots lade "The Genesis Flood" grunden för ett nytt uppsving för den creationistiska rörelsen; kanske främst för att den, inför den publik den vände sig till gav ett vetenskapligt (och alltså inte blott exegetiskt) intryck - de kunde känna att "nu har vi våra egna vetenskapsmän". 1963 grundade Morris och några likasinnade Creation Research Society (CRS). För fullt medlemskap i CRS krävdes akademiska betyg i minst ett vetenskapligt ämne, samt att den blivande medlemmen skrev under en förklaring där han accepterade Bibelns ofelbarhet, den särskilda skapelsen av "alla grundläggande typer av levande ting" och en världsvid syndafloed. Så lades grunden för en enad, strikt creationistisk "motexpertis".

Under 1970-talet inledde creationisterna en mera utåtriktad verksamhet, nu som en del av den allt starkare kristna högern i USA (med kamp mot fri abort och för obligatorisk skolbön som andra viktiga kampanjfrågor). 1970 var Henry Morris med om att grunda Creation Science Research Center (CSRC) vid Christian Heritage College i San Diego, och (efter en schism med CSRC) 1972 the Institute for Creation Research (ICR), båda med utgivning av creationistiska läroböcker och annat propagandamaterial som viktigaste uppgifter.

Taktisk kursändring

Ungefär samtidigt genomförde creationisterna också en taktisk kursändring. I stället för att kräva förbud mot all evolutionsundervisning, som de hade gjort på 20-talet, blev kampens omedelbara mål att uppnå lika tid för utlärande av creations- respektive evolutionsteorin, och i stället för att appellera till Bibelns auktoritet så tonades hänvisningarna till 1 Mos medvetet ned till förmån för en ögonskenligen helt sekulariserad "scientific creationism".

Flera faktorer bidrog till kursändringen. 1968 hade USA:s Högsta domstol förklarat Arkansas' anti-evolutionslag vara antikonstitutionell, och en ny taktik krävdes för att kringgå detta prejudikat. Morris fruktade också att explicit undervisning om Bibelns skapelseberättelse "skulle öppna dörren för en mängd tolkningstvister om Genesis" och dessutom leda till krav på att icke-kristna religioners skapelseberättelser skulle läras ut. (Observera att det är fråga om biologiundervisningen - USA:s offentliga skolsystem saknar kristendoms- eller religionskunskapsämne.) Bättre då att betona de rent "vetenskapliga" bevisen för flodkatastrofism, ung jord och evolutions-teorins omöjlighet. Den vetenskapliga creationismen kunde då, i Poppers och Kuhns pluralistiska vetenskapsfilosofiska anda, framställas som en av två legitima konkurrerande vetenskapliga skolbildningar.

Den nya taktiken har varit rätt framgångsrik. I två delstater - Arkansas (igen!) och Louisiana - har lagar antagits som föreskriver lika tid för evolutionsteori och vetenskaplig creationism i undervisningen, och många lokala skolstyrelser på andra håll har antagit samma linje. En opinionsundersökning 1980 visade att bara 25% av skolstyrelsemedlemmarna ansåg att blott evolution skulle utläras. Och, liksom efter 20-talets kampanjer har återigen tendenser till censur och självcensur visat sig i läroboksutgivningen.

Creationisterna har också lyckats skaffa sig en bred publicitet genom offentliga debatter på högskolor med prominenta evolutionsförespråkare, och de har skickliga debattörer. Från 1981 har ICR kunnat erbjuda ett eget utbildningsprogram i olika creationist-orienterade vetenskaper, ledande till akademisk examen; något som givetvis bidrar till att stabilisera creationiströrelsen genom att sörja för återväxten.

Men motgångar har inte saknats. I januari 1982 upphävdes lika tid-lagen i Arkansas genom ett domslut i en distriktsdomstol, eftersom den ansågs strida mot USA:s konstitution, som förbjuder all religionsundervisning i statliga skolor. En Texas-lag från 1974, som föreskrev att evolution bara får läras ut som en teori, inte som ett faktum, upphävdes i fjol efter att delstatens egen högsta jurist offentligt förklarat som sin åsikt att lagen var okonstitutionell. Detta ses som en betydelsefull seger för de medbor-

garrättsgrupper, lärarorganisationer, religiösa samfund, vetenskapsmän m fl som bekämpar creationisterna, eftersom det folkrika Texas utgör 10% av USA:s läroboksmarknad.

I januari i år revs också Lousianas lika tid-lag upp av ett domstolsutslag. Därmed har creationisternas seg-rar helt rivits upp på den delstatligt-juridiska nivån. Dessa har därför på senare tid koncentrerat sig på den lo-kala nivån (bearbetning av skolstyrel-ser och enskilda lärare), d v s den taktik som var så framgångsrik fram till 1957. Ett löftesrikt tecken är dock att de denna gång på sina håll fått ett hårt lokalt organiserat mot-stånd från många föräldrar och lärare.

Det är dock svårt att se hur rörelsen skulle kunna tränga utanför de aktivt troendes skara. Förekomsten av religi-onskunsksundervisning torde tillfred-ställa de flestas krav på att få frågan belyst från flera håll än den etablera-de vetenskapens. Utan någon konkret skol- eller annan kulturpolitisk fråga att mobilisera kring torde creationis-terna i likhet med andra här förekom-mande pseudovetenskaper i huvudsak va-ra hänvisade till en relativt steril idékamp, t ex genom infiltration av studieförbundsverksamhet o dyl.

Ola Inghe

THE BIG LIE - EXPOSED!

The monkey is pointing at a man who looks like a monkey. His name is Charles Darwin. He didn't want to believe that God created people. So he thought up a big lie instead. He said, "People came from monkeys!" He called his big lie "Evolution."

Illustration av Guds Barn.